

Prieskum stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v Slovenskej republike za rok 2018

PhDr. Ľubica Segešová

V súlade s plánom štátnych štatistických zisťovaní Slovenskej republiky, vykonávaným Ministerstvom kultúry Slovenskej republiky za rok 2018, CVTI SR, metodicky pôsobiace pre potreby technických knižníc a informačných stredísk (ďalej len TK/IS), získalo a spracovalo dodané štatistické údaje o nich.

Z pôvodnej vybranej reprezentatívnej vzorky 336 TK/IS z roku 1989 ostalo po prieskume za rok 2017 v databáze 16 TK/IS (4,76 %). Tieto boli oslovené pri štatistickom zisťovaní za rok 2018.

Zo 16 TK/IS oslovených CVTI SR bolo v roku 2018 8 fungujúcich (50 %), 7 stagnujúcich (44 %) a 1 zrušená (6 %) technická knižnica.

Rok	Počet TK/IS = počet % z 336 v roku 2018	Fungujúce TK/IS = počet % z 336 v roku 2018	Stagnujúce TK/IS = počet % z 336 v roku 2018	Zrušené TK/IS = počet % z 336 v roku 2018
1989	336 = 100 %	336 = 100 %	336 = 100 %	336 = 100 %
2018	16 = 4,76 %	8 = 2,38 %	7 = 2,08 %	1 = 0,30 % (od roku 1989 spolu 322 = 95,83 %)

Od roku 2004 pripravilo MK SR po pätnásť krát už len elektronickú verziu výkazu. Printová verzia, po rozhodnutí vedenia odboru výskumu a štatistiky kultúry Národného osvetového centra v Bratislave, už nebola vytlačená a zaslaná knižniciam. Podľa rozhodnutia ministra kultúry č. 7/2014 zo dňa 29. mája 2014 je koordináciou a zabezpečením všetkých úloh a povinností súvisiacich s výkonom štatistického zisťovania v zmysle zákona č. 540/2001 Z. z. o štátnej štatistike v znení neskorších predpisov poverené Národné osvetové centrum so sídlom v Bratislave. Z tohto dôvodu bolo nariadené všetky otázky týkajúce sa štátneho štatistického zisťovania v oblasti kultúry alebo žiadosti vo vzťahu k výsledkom štatistického zisťovania zasielať Národnému osvetovému centru. Výkaz, pripravený na nové vykazovacie obdobie v rámci Programu štátnych štatistických zisťovaní, schválený na roky 2015 až 2017 v znení Vyhlášky č. 317/2014 Z. z., reagoval na závery materiálu Eurostatu „Záverečná správa ESSnet-kultúra 2011“, strategické materiály MK SR, najmä na materiál „Východiská stratégie rozvoja kreatívneho priemyslu v Slovenskej republike“. Podľa neho jednou zo základných strategických priorít je vytvorenie systému štatistických údajov o kultúre a kreatívnom priemysle, ktorý by umožnil sledovanie ich vývoja a ekonomického prínosu v systéme spoločnosti, ktorého súčasťou je aj vytvorenie satelitného účtu pre kultúru a kreatívny priemysel. Ročný výkaz s uvedením na tlačive ako Registrované ŠÚ SR č. Vk. 882/2018 z 19. 9. 2017 bol platný aj pre zber štatistických údajov za rok 2018.

Úprava, rozsah a štruktúra údajov v ročných výkazoch KULT štátneho štatistického zisťovania v oblasti kultúry na obdobie rokov 2015 až 2017 už zohľadňuje časť stanovených **strategických úloh**, a to najmä na úrovni základných ekonomických ukazovateľov. Primárnym cieľom úpravy výkazov KULT je **tvorba základnej databázy ekonomických ukazovateľov (finančných a personálnych) za oblasť kultúry tak, aby bolo možné vyčíslit'/porovnať ekonomickú hodnotu a prínosy kultúry pre tvorbu HDP a zvyšovanie zamestnanosti a aby získané údaje boli porovnateľné aj v rámci kultúrneho sektora Európskej únie. Spoločnými silami vytvorená databáza údajov začína pomáhať presvedčať o reálnom význame a mieste kultúry v systéme spoločnosti.**

Štruktúra ročných výkazov na roky 2015 – 2017 bola usporiadaná do 4 základných celkov, a to identifikačné údaje o subjekte/spravodajskej jednotke, základné ukazovatele/naturálne údaje o činnosti spravodajskej jednotky v príslušnej oblasti kultúry a od roku 2015 boli po prvýkrát zaradené **doplnkové údaje o kultúre pre znevýhodnené skupiny obyvateľov** a údaje o prístupe ku kultúre pre tieto skupiny obyvateľov. Údaje boli prebraté aj do Ročného výkazu o knižnici za rok 2018.

Rovnako, ako v rokoch 2015, 2016 a 2017 aj v roku 2018, údaje vkladané do databázy boli prvotné, vyplňovali ich do nej priamo knihovníčky TK/IS a už neboli opravované metodičkami sietí, ale priamo metodičkou SNK v Martine, ktorá ich postupovala do Národného osvetového centra v Bratislave. Keďže metodičky sietí nemali do databázy prístup, poprosila som knihovníčky svojej siete o zaslanie výkazov v printovej alebo naskenovanej podobe, čo mi umožnilo vyhodnotiť aj štatistický rok 2018, a to po zosumarizovaní získaných údajov. Tak vznikla predkladaná každoročná správa **Prieskum stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v Slovenskej republike za rok 2018**.

Najväčším problémom pri štatistickom e-vykazovaní TK/IS za rok 2018, podobne ako pri vykazovaniach od roku 2013, bolo **neskoré sprístupnenie finálneho e-výkazu KULT (MK SR) 10-01 Ročného výkazu o knižnici za rok 2018 a krátky čas na jeho vyplnenie. Problémom v jednotlivých moduloch bol naďalej malý, takmer nečitateľný font písma**. Všetky problémy sa riešili, najmä pre vyplňujúce technické knižnice zložitejšie o to viac, že na portáli InfoLib už piaty rok nebola k dispozícii poradňa Diskusia k štatistike za rok 2018, pretože tá naposledy fungovala pre štatistiku z roku 2013.

Všetkých 16 TK/IS na štatistický prieskum, napriek uvedeným problémom, reagovalo. Knižovníčky/-ci z 8 fungujúcich a 7 stagnujúcich TK/IS samostatne vyplnili príslušné e-výkazy, 1 zrušená knižnica poslala na hlavičkovom papieri organizácie oznámenie o zrušení s uvedením dôvodu a dátumu zrušenia i naloženia s knižničným fondom.

Stagnujúce TK/IS (7):

1. **Diplomat Dental, s. r. o., Piešťany** – stagnuje od roku 2015 (4 roky);
2. **Fortischem, a. s., Nováky** – stagnuje od roku 2017 (2 roky);
3. **Národná diaľničná spoločnosť, a. s., Bratislava** – stagnuje od roku 2015 (4 roky);
4. **Saneca Pharmaceuticals, a. s., Hlohovec** – má po presťahovaní v roku 2018 prerušenú činnosť;
5. **Slovenská agentúra životného prostredia, Banská Bystrica** – stagnuje od roku 2015 (4 roky);
V roku 2018 bolo plánované jej oživenie, zaobstaranie nového automatizovaného knižnično-informačného systému na spracovanie knižničného fondu a evidovanie interných aj externých výpožičiek. Úloha sa presunula na rok 2019;
6. **Výskumný ústav zväračský – priemyselný inštitút SR, Bratislava** – stagnuje od roku 2016 (3. rok – po odchode dlhoročnej knihovníčky);
7. **ZŤS VVÚ, Košice, a. s.** – stagnuje po prerušení činnosti od roku 2018 (1. rok) z dôvodu dlhodobej choroby knihovníčky.

Zrušené TK/IS (1):

1. **Výskumný ústav vodného hospodárstva, Bratislava** – TK bola zrušená už k 5. 4. 2016, ale jej knihovníčka za rok 2017 ešte vyplnila štatistický výkaz pre fungujúce knižnice, čo znamená, že ešte aj po zrušení určitým spôsobom fungovala, no v roku 2018 aj táto činnosť úplne ustala, čím bola zrušená de facto.

Potešujúce je, že Slovenský hydrometeorologický ústav, Bratislava, ktorý stagnoval v rokoch 2012 – 2015 - 4 roky - po odchode dlhoročnej knihovníčky, po nástupe mladého knihovníka v roku 2016 obnovil, tesne pred automatickým vyradením z evidencie, svoju činnosť a už tretí rok bez problémov pokračuje v práci.

Znamená to, že v databáze nám pre rok 2019 po vyradení jednej zrušenej TK/IS ostane 15 TK/IS.

Za rok 2018 vykazovali údaje fungujúce špeciálne TK/IS patriace pod nasledujúce rezorty:

1. **Knižnice bez rezortu (KBR): 1**
2. **Ministerstvo dopravy a výstavby SR (MDV SR): 1**

3. Ministerstvo hospodárstva SR (MH SR): 2
 4. Ministerstvo kultúry SR (MK SR): 1
 5. Ministerstvo životného prostredia SR (MŽP SR): 2
 6. Úrad geodézie, kartografie a katastra SR (ÚGKK SR): 1
-

S P O L U:

8 fungujúcich špeciálnych TK/IS

Vo 8 vykazujúcich fungujúcich špeciálnych TK/IS v rámci všetkých rezortov pôsobilo:

- 6 samostatných technických knižníc,
- 1 technická knižnica v rámci vyššieho útvaru,
- 1 útvar, ktorý sa označil ako „iné“.

Medzi vykazujúcimi už nebolo žiadne samostatné informačné stredisko ako v predchádzajúcich rokoch.

Do roku 2018 bolo v SR zrušených alebo pre dlhodobú stagnáciu vyradených z evidencie 322 TK/IS, čo predstavuje 95,83 % z pôvodnej vzorky. Pre štatistické zisťovanie za rok 2019 nám ostalo už iba 4,46 % z pôvodnej vzorky. V závere Prieskumu stavu a činnosti technických knižníc a informačných stredísk v Slovenskej republike za rok 2013 bolo uvedené, že, ak vo vykazovacom roku 2014 klesne počet fungujúcich knižníc na 20 a menej, zjednodušíme prezentáciu výsledkov prieskumu na rozbor bez medziročných porovnaní, komentárov, indexov a grafov. Táto podmienka bola pri 8 fungujúcich TK/IS splnená, preto údaje za rok 2018 už nie sú medziročne porovnávané, indexované a doplnené grafmi.

KNIŽNIČNÝ FOND

8 TK/IS vykázalo knižničný fond 266 629 k. j. Priemerný knižničný fond pripadajúci na 1 TK/IS bol 33 328,6 k. j.

Knižničný fond tvorili:

- knihy a zviazané periodiká – 232 991 k. j. (87,38 % z celkového fondu),
- špeciálne dokumenty – 33 638 k. j. (12,62 % z celkového fondu),
- z toho: - *audiovizuálne dokumenty* – 0 k. j. (0 % z celkového fondu),
 - *elektronické dokumenty* – 440 k. j. (0,165 % z celkového fondu),
- mikroformy - 0 k. j. (0 % z celkového fondu),
- rukopisy a staré vzácne tlače - 0 k. j. (0 % z celkového fondu).

Aj keď v celoštátnom výkaze sa vyžaduje vykazovanie mikroforiem, rukopisov a starých vzácných tlačí, musíme permanentne konštatovať že v TK/IS sa tieto druhy dokumentov nenachádzajú.

TK/IS odoberali v roku 2018 spolu 267 titulov periodík, 1 TK/IS priemerne 33 titulov.

- z toho: - *domácich* – 115 titulov,
- *zahraničných* – 152 titulov.

DOPLŇOVANIE KNIŽNIČNÝCH FONDOV

Ročný prírastok činil len 369 k. j.,

- z toho: - *audiovizuálne dokumenty* – 0 k. j.,
- *elektronické dokumenty* – 10 k. j.

Priemerný ročný prírastok v 1 TK/IS za rok 2018 bol 46.

Celkový prírastok 369 k. j. bol získaný:

- *kúpou* – 133 k. j. (36,04 % z celkového prírastku),
- *povinným výťahom* – 51 k. j. (13,82 % z celkového prírastku),
- *darom a vlastnou produkciou* – 165 k. j. (44,72 % z celkového prírastku),
- *výmennou* – 20 k. j. (5,42% z celkového prírastku),
- *bezodplatným prevodom* – 0 k. j. (0 % z celkového prírastku),
- *náhradou za stratený dokument* – 0 k. j. (0 % z celkového prírastku).

ÚBYTOK KNIŽNIČNÝCH FONDŮ

Z knižničných fondov fungujúcich 8 TK/IS v roku 2018 ubudlo 534 k. j.

Pomer úbytku na celkovom stave knižničného fondu v roku 2018 bol 0,20027 %.

VÝPOŽIČKY - SLUŽBY - POUŽÍVATELIA

Za rok 2018 vykázalo 8 fungujúcich TK/IS spolu 13 750 výpožičiek.

V roku 2018 1 TK/IS vypožičala priemerne takmer 1 718,75 výpožičiek.

Z toho tvorili absenčné i prezenčné výpožičky:

- *kníh* – 9 788 k. j.,
- *periodík* – 3 160 k. j.,
- *špeciálnych dokumentov* – 802 k. j.

Absenčné výpožičky s počtom 5 698 k. j. predstavovali 41,40 % všetkých výpožičiek, prezenčné výpožičky – 8 052, čo predstavovalo 58,60 % všetkých výpožičiek.

Prostredníctvom MVS bolo vypožičaných spolu 11 k. j. (pre knižnice), teda:

- *pasívna MVS (iným knižniciam)* – 1 k. j.,
- *aktívna MVS (z iných knižníc)* – 10 k. j.

Prostredníctvom MMVS boli vypožičané spolu 2 k. j.,

z čoho činila:

- *pasívna MMVS (iným knižniciam)* – 0 k. j.,
- *aktívna MMVS (z iných knižníc)* – 2 k. j.

Okrem výpožičiek poskytovali TK/IS v rámci služieb aj spracovanie rešerší – spolu 99, z čoho bolo 45 spracovaných automatizovane a 54 klasicky. V roku 2018 TK/IS neposkytli žiadne bibliografické informácie, ale faktografických informácií bolo poskytnutých 92.

V roku už 2018 žiadna z TK/IS nepokračovala v poskytovaní expertných činností (v predošlých 2 rokoch ich ešte poskytovali 3 TK/IS v rôznych odborných oblastiach).

Preklady, ktoré v predošlých rokoch vždy poskytovala aspoň 1 TK/IS v roku 2018 interne ani externe neposkytovala ani jedna TK/IS.

Za rok 2018 vykázalo 8 fungujúcich TK/IS 565 registrovaných aktívnych používateľov, čím ich na jednu pripadalo necelých 71.

Priemerný počet výpožičiek na 1 používateľa TK/IS predstavoval v roku 2018 počet 24,3 výpožičiek.

Návštevníkov knižnice bolo vo 8 TK/IS 3 419, na jednu ich pripadalo za rok 2018 priemerne 427.

Návštevníkov internetu pre verejnosť bolo v roku 2018 vo 8 fungujúcich knižniciach 122, priemerne v 1 TK/IS pracovalo ročne na internete 15 používateľov organizácie.

Index obratovosti knižničného fondu, vypovedajúci o jeho využívanosti používateľmi, daný pomerom počtu výpožičiek k počtu zväzkov k. j. v knižničnom fonde, **predstavoval v roku 2018 5,15 % využitie knižničného fondu.**

V súvislosti s priestorovým vybavením celkovú plochu knižnice vykázalo v roku 2018 – 8 z 8 fungujúcich TK/IS. Súhrnná výmera všetkých priestorov pre knižnice bola v roku 2018 1 027 m², čo predstavuje priemerne 128,37 m² pre každú z 8 fungujúcich TK/IS.

Používateľom bola z tejto výmery k dispozícii plocha 478 m² vo 8 TK/IS, čo reprezentovalo 46,54% z ich celkovej plochy.

Priemerná plocha určená pre používateľov bola pre 1 TK/IS v roku 2018 – 59,75 m².

Študovne a čítarne malo v roku 2018 7 TK/IS (87,5 %) zo vzorky 8 fungujúcich knižníc so spolu 106 miestami a s priemerne 13 miestami pre používateľov 1TK/IS.

INFORMAČNÉ TECHNOLOGIE

- počet osobných PC alebo terminálov v knižnici – 10, na 1 TK/IS pripadalo v roku 2018 priemerne len 1 PC (1,25),

z toho počet PC s pripojením na internet pre verejnosť – 10 vo 8 TK/IS, na 1 TK/IS pripadalo priemerne 1 PC (1,25).

Pripojenie WIFI v priestoroch knižnice pre používateľov nemala v roku 2018 ani jedna z 8 fungujúcich TK/IS (0 %).

Elektronický katalóg knižnice na internete vykázali v roku 2018 len 3 TK/IS – 37,5 %.

Počet vstupov do E – katalógu bol 4 735 v 3 TK/IS, v priemere na 1 TK/IS pripadalo 1 578 vstupov.

Vlastnú www-stránku nemala v roku 2018 žiadna z 8 fungujúcich TK/IS, ale 3 TK/IS – 37,5 %, malo na www-stránke organizácie vystavené informácie o knižnici.

Vzdialený prístup k licencovaným elektronickým informačným zdrojom (EIZ) vykázali v roku 2018 len 2 TK/IS – 25 %.

Počet sprístupňovaných licencovaných EIZ (databáz) – spolu 51 DB uviedli v roku 2018 4 TK/IS – 50 %. V licencovaných EIZ uskutočnili používatelia v 2 TK/IS –25 % v roku 2018 1 688 vyhľadávaní.

Z licencovaných EIZ bolo v roku 2018 zobrazených/stiahnutých v 1 TK/IS (12,5 %) 263 e-dokumentov. Počet zodpovedaných dopytov v elektronických referenčných službách vykázala 1 TK/IS v počte 16.

Automatizovaný knižnično-informačný systém (AKIS) používalo 6 TK/IS (75 %):

- vlastný AKIS, vyrobený pre potreby TK/IS na zákazku - 1 TK/IS,
- systém WINISIS od CVTI SR - 1 TK/IS,
- iné druhy AKIS-ov, a to: 1/ všeobecné: ARL – 1 TK/IS, DAWINCI – 1 TK/IS, PROFLIB – 1 TK/IS – spolu 3 TK/IS a 2/ špeciálne – najmä so zameraním na normy, a to: EVILIT od Normservisu – 1 TK/IS.
- 2 fungujúce TK/IS nepoužívali žiadny AKIS.

Vstup do domácich a zahraničných databázových centier neuviedla v roku 2018 ani 1 TK/IS.

- Využívanie elektronickej pošty: 8 TK/IS (100 %).
- Prístup do internetu: obdobne 8 TK/IS (100 %).
- Využívanie intranetu: 5 TK/IS (takmer 62,5 %).
- Využívanie extranetu: 1 TK/IS (12,5 %).

Z A M E S T N A N C I

V roku 2018 vo 8 fungujúcich TK/IS pracovalo spolu 10 zamestnancov (fyzický stav). V prepočte na plný 8-hodinový úväzok to predstavovalo 6,42 zamestnancov. Na plný 8-hodinový úväzok pracovalo v roku 2018 z celkového počtu 0,7 muža a 5,72 žien.

Z hore uvedeného počtu všetkých zamestnancov TK/IS všetkých 10 zamestnancov (fyzický stav), vykonávalo knihovnícke činnosti. V prepočte na plný 8-hodinový úväzok ich bolo 6,42. Z tohto počtu bolo 0,7 muža a 5,72 žien.

Počet zamestnancov vykonávajúcich knihovnícke činnosti s vysokoškolským knihovníckym vzdelaním (fyzický stav) predstavoval len 2 zamestnancov. V prepočte na plný 8-hodinový úväzok to bolo len 1,3 zamestnanca. Tento počet dopĺňali zamestnanci s iným vysokoškolským vzdelaním, ktorých v TK/IS pracovalo vo fyzickom stave 3, v prepočítanom na 8-hodinový úväzok 1,5 zamestnanca, z čoho bolo 0,7 mužov a 0,8 žien.

Aj v roku 2018 významnú pozíciu mali zamestnanci knižníc so stredoškolským knihovníckym vzdelaním, ktorých bolo vo fyzickom stave 5, v prepočítanom stave 3,62.

Zamestnanci so základným knihovníckym vzdelaním (rekvalifikačný kurz) – v TK/IS v roku 2018 nepracovali vôbec.

Zamestnanci bez knihovníckeho vzdelania v roku 2018 v TK/IS rovnako nepracovali.

Zamestnanci vykonávajúci knihovnícku činnosť na dohodu (aktivační) v roku 2018 v TK/IS tiež nepracovali.

Nová kategória zamestnancov vykonávajúcich knihovnícku činnosť ako dobrovoľníci – sledovaná prvýkrát od roku 2015 štatisticky – nemala v TK/IS ani v roku 2018 žiadne zastúpenie.

Dlhoročne spomínaným problémom v slovenských TK/IS je problém kumulovania funkcií a tiež veľmi nízkych pracovných úväzkov pre tieto knižnice. V roku 2018 v prepočítaní na 1 TK/IS (z 8 TK/IS), pracovalo v nej priemerne len 0,80 zamestnanca.

Prijateľné je, že vo všetkých 8 prípadoch z 8 fungujúcich TK/IS boli v TK/IS prevádzkové hodiny zachované v rovnakom časovom rozsahu ako v predošlom roku. Často boli poskytované po dohode s osadenstvami podnikov alebo len na požiadanie. Nadalej platí, že prevádzkové hodiny v TK/IS sa každý rok pružne prispôbujú aktuálnym potrebám osadenstiev organizácií a firiem.

Z Á V E R

V roku 2018 bolo na Slovensku zrušené ďalšie 1 oddelenie vedecko-technických informácií, a to vo VÚVH, Bratislava. Používatelia špeciálnych knižníc tak prišli o ďalších 27 882 knižničných jednotiek.

O strate záujmu o tieto knižnice svedčí aj fakt, že kým na 1 TK/IS pripadalo v roku 2015 ešte 1,33 zamestnanca, v roku 2018 to bolo už len 0,80. Zostávajúci zamestnanci TK/IS sa stávajú už len akýmisi „údržbármi“ starých knižničných fondov, ktoré sa veľmi skúpo doplňujú nielen knižnou, ale už aj periodickou produkciou, a preto strácajú pre osadenstvá podnikov význam. Navyše, špeciálna literatúra, potrebná ku každodennej práci sa nakupuje a prideluje priamo na odborné útvary. Zamestnanci disponujú vlastným internetom a jediným lákadlom v knižnici sú pre nich odborné a profilové databázy budované knižnicou, ak nie sú sprístupnené na sieti.

V roku 2020 zašleme Ročný výkaz o knižnici za rok 2019 zostávajúcim 15 TK/IS, čo je už len 4,46 % z pôvodnej vzorky 336 TK/IS. Dúfame, že jeho elektronická verzia nebude sprístupnená tak neskoro ako v posledných šiestich rokoch a že na vyplňovanie a konzultovanie nových ukazovateľov bude dosť času.

Privítali by sme, aby jeho úprava, rozsah a štruktúra údajov v ročných výkazoch KULT štátneho štatistického zisťovania v oblasti kultúry na **vykazovacie obdobie rokov 2018 až 2020** dobre zohľadnili stanovené strategické úlohy, a aby pravdivo odzrkadlili základné knižničné a ekonomické ukazovatele.